

BİLGİSAYAR ŞİİR YAZABİLİR Mİ?

Haldun M. ÖZAKTAŞ

Bilgisayarlar şiir yazabilir mi? Bu sorunun cevabını aramadan, şiirden ne anladığımıza karar vermeliyiz. Bir düşünce, şiiri bir yazım biçimi olarak görmek olabilir (nazım). Eğer şiiri şiir yapan bu özelliği ise, şiir yazan bilgisayar programları yazılması oldukça mümkün, bu tür programların basit örnekleri şimdiden var. Bir dilin dilbilgisine uygun cümleler üretmek nasıl mümkünse bu cümleleri şiir biçimlerinde düzenlemek de mümkün.

Ama şiiri şiir yapan yalnızca biçim mi? Baudelaire ve Rimbaud'nun nazım biçiminde yazılmamış, "nesir şiir"leri, şiirin belirleyici özelliğinin biçimi olmadığını örnekliyor. Bunun yanı sıra, trajedi türünün nazım biçiminde yazılmış bazı örneklerini de, şiir adı altında sınıflamayı uygun görmeyebiliriz.

Lirik şiirin önemli bir içeriği, insan olarak yaşama tecrübesiyle ilgili parlak duyarlı, sezi dolu izlenimler ve ifadelerdir. Nazım Hikmet'e ait şu dizelere göz atalım:

Vera'ya

*Gelsene dedi bana
Kalsana dedi bana
Gülsene dedi bana
Ölsene dedi bana*

*Geldim
Kaldım
Güldüm
Öldüm*

Bu satırlar gramatik açıdan öylesine basit ki, bir bilgisayar programı tarafından üretilebileceği şüphesiz ortaya atılabilir. Gerçekten de, bu dizelerin bir bilgisayar tarafından üretilmiş olmayacağına kesinlikle şüphe yoktur.

Diyelim ki bu dizeler gerçekten de bir bilgisayar programı tarafından üretilmiş olsunlar. Bunu bilsek, bu şiir bizim üzerimizde aynı etkiyi yaratır mıydı? Şiirin üzerimizdeki etkisi, bize benzer duyguları yaşayabilen ve bunu şiirinde ifade etmiş "kanlı canlı" bir insan tarafından yazılmış olmasa, şimdikiyle aynı olabilir miydi? Şiiri yazan kişinin yaşamıyla ilgili bildiklerimiz, ve bu yüzden ona duyduğumuz insanca sempatinin, şiirin bizim üzerimizdeki etkisine önemli bir katkısı yok mu?

Belli bir yazın kuramı ekolüne göre, yazınsal metinler yazarlarından bağımsız nesnelere bağlıdır. Bir öyküyü ya da şiiri kimin yazdığı önemli değildir. Şiiri üreten bir bilgisayar da olsa, bu

birşey değiştirmez. Önemli olan ortaya çıkan eserdir. Bu düşüncenin doğal bir uzantısı olarak şöyle bir deney önerilebilir: Eğer, önüne belli bir şiir konan kişi, onun bir insan mı yoksa bir bilgisayar tarafından yazıldığını ayırt edemiyorsa; o zaman, bilgisayarlar, şiir yazmak konusunda en az insanlar kadar başarılıdır. Bu deney, yapay us çalışanların "Turing testi" dedikleri bir yöntemin özel halidir. (Bu yaklaşımın davranışçılıkla, ve akıl ile bedeni birbirinden ayrı gören Batı felsefe geleneğiyle ilgili dikkat çekicidir.)

Şimdi bu tartışmayı bir kenara bırakıp, "Bir bilgisayar programı gerçekten yukarıdaki şiiri üretebilir mi?" sorusuna dönelim. Bir yöntem şu olabilir: Bilgisayar programımız, içinde bin harften az olan bütün olası sözcük dizelerini üretsin. (Tıpkı Borges'in "Babil Kitaphı"nda olduğu gibi.) O zaman, yukarıdaki şiir de bu dizeler içinde yer alacaktır.

Kuşkusuz, bu insanların şiir yazmak için izlediklerinden çok farklı bir yöntem. Hiç bir şair, olası bütün harf ya da sözcük dizelerini bir araya getirip aralarında aramıyor şiirlerini. İnsan aklının en önemli özelliğinden biri, sözcükleri bir araya getirmenin çok büyük sayıda ki yollardan anlamlı olanları çok verimli bir şekilde, kısa bir zaman içinde ayıklayabilmesi.

Bir bilgisayar bunu yapabilir mi? Bu soru, cevabı kıyasıya tartışılan daha genel bir sorunun özel bir hali: insan düşüncesinin bütün boyutları bir bilgisayar programına indirgenebilir mi?

Bu sorunun cevabını vermek çok güç. Ancak bugün yaşayan insanlar açısından bazı gözlemler yapmak mümkün. Bilgisayar programları bugün insan yaşamını ve tecrübesini bütün zenginliğiyle özümseyebilecek olmaktan çok uzaklar, ve bizim ömrümüz boyunca da öyle kalacaklar. Buna hemen herkesin katıldığını söylemek doğru olur sanıyorum. İlginç olan soru şu: İnsan yaşamını bütün zenginliğiyle özümsemeden, daha sınırlı ve özelleşmiş bir bilgiyle (diyelim dilbilgisi kuralları ve sözcüklerin anlam ve ilişkileriyle ilgili geniş bir veri tabanı) lirik şiirin güzel örnekleriyle kıyaslanabilecek ürünler elde edilebilir mi? Bazılarının aksine, benim düşüncem bunun mümkün olmadığını söylüyor. Çünkü, bu tür şiirlerin üretilmesi, ve başka insanlar için bir şeyler ifade edebilmesi, dile ait sembollerle işleyen ussal yeteneğimizin ötesinde, dünya üzerindeki bedensel varlığımızla ilgili olarak yaşama tecrübemiz de dayanıyor.

FERYAD

*Bülbül gülü beğenmiş
İlan-ı aşk eylemiş
Gül de kabul edince
Bir dilek dile demiş*

*Gül bir türkü istemiş
Bülbül onu bilmemiş
Gül nereden bulursan bul
"İsterim illa" demiş*

*Gündüz güneş parlamış
Sormuş sarı çiğdeme
Çiğdem kışın boranın
Kahrını çok öğrenmiş*

*Bir aşık varmış demiş
Bilse bilse o bilir
Kaf dağının ardında
Aşıklar cennetinde*

*Bülbül bir kanat uçmuş
Aşıklar cennetine
Ona aşıklar en güzel
Türküleri öğretmiş*

*Ne var ki güneş devrilmiş
Gün tükenesi olmuş
Bülbül geri döner iken
Gece yarısı bulmuş*

*Gül yüzün göstermemiş
Bülbül figana gelmiş
Ve gülün bir diken
Bülbül yüreğinin delmiş*

*Ak gülün goncasını
Al eylemiş kaniyle
Bu çile dayanılmaz
Aşık isyana gelmiş*

*Bu dünya üç günlüktür
Biri doğup büyünür
Birinde hazırlık edip
Öte yana gidilir*

*Biri de kalır size
İşleyin gönlünüzce
O da gider kuş gibi
Kıymetin bilmezseniz*

*Kanaryanın feryadı
Kime aşkındandır ki
Kıymetini o nasıl sever
İnletir sevdiğini*

*Bak işte sabah oldu
Kuşlar da dile geldi
Söyle n'olur sevgilim
Beni çok sevdiğini...*

Mustafa M. DAĞLI

ÇAĞRI

KÜLTÜR SANAT BİLİM DERGİSİ

YIL: 37 - SAYI: 400

MART 1993

ÇAĞRI 400

Feyzi HALICI

Çağrı, uzak Anadolu'da bengisu özleminde, bir çalpa otu örneği yayını sürdürüyor. Her yılı bir asır kadar uzun, sabrı, hoşgörüyü, sınırsız çalışmayı, geleneği çağdaşlaştıran düşü, şeffaf düşünceyi ve var oluşu bütünlemeyi amaçlayan bir otuz yedi yıl geçti, Çağrı'nın umut ve sevgi tüten sayfalarından.

Anadolu sanatını, yurd ölçüsünde gündeme getiren, Anadolu'da da isimsiz, genç, yetenekli sanatçıların alın teri ve el emeklerini, başarılarını, rastlantılarla, yapmacık övgülerle, rüzgâr öğütme yeldeğirmeni kanatlarıyla değil, gerçek değer ölçülerıyla gündeme getiren ve bu sanatçıları okuyucuyla bütünleştiren gönül ve sanat adamlarına, otuz yedi yıllık karşılıksız hizmetlerinden dolayı ne kadar teşekkür etsem azdır. Buna mecburum. Bu benim için kutsal bir görev. Bu aynı zamanda benim yaşama sevincim, biraz da gururum. Amatörce, olduğunca, gerçek sanata gönül vererek bir bağlanışın, inanç dolu sürekli bir çalışmanın, maddi hiç bir şey düşünmeden, geceyi gündüze katarak iyi'nin, güzel'in faydalı'nın yürürlükte olması için 37 yıllık bir çabanın sonucudur, bu.

Çağrı, Mart 1993 de 400. sayısıyla okuyucularının huzuruna aynı sevgi, aynı saygı havası içinde çıkıyor. Çağrı'nın tarihe bağlı izdüşümü otuz yedi yıla sınırlı değil elbette. Çağdaş kültür ve sanat çalışmaları ve araştırmalarıyla Neolitik çağa, J. Mellart'ın bilim âleminde sunduğu Çatalhöyük medeniyetine kadar uzanır, bu tarih. Bilimin sismoğrafyası nice bulguları günümüze yansıtır. Bir

başka ekranda da Selçuklu Dünyasının günümüzde tam anlamıyla anlaşılıp mihenge vurulamayan tarih, kültür ve sanat değerlerine uzanır.

400 sayıdan beri Çağrı, Dünya bilim, kültür ve sanat adamlarının araştırmalarını, düşüncelerini sayfalarına almaktan kıvanç duyar. Mevlana'nın hayatını, düşüncelerini, ve eserlerini araştıran ve değerlendiren, yurdumuzun ve dünya bilim adamlarının yazıları, eserleri, bu konuda Konya Kültür ve Turizm Vakfı ve Derneğinin yaptığı sayısız kongre, seminer, sempozyum, ve konferanslarda sunulan bildiriler, yapılan konuşmalar da Çağrı'da yerlerini alırlar.

Çağrı'nın yayın hayatına atılmasıyla birlikte başlattığımız Aşıklık Geleneğini yaşatma gayretimiz 1966 yılında itibaren "Genelksel Türkiye Aşıklar Bayramı" olarak yurd sathında, kısa bir süre sonra da dünya ölçüsünde bir ilgiyle karşılaşır. İstanbul festivaliyle yirmi yıldır Gülhane parkında milyonların içten ilgisıyla gelişen Aşıklar şölenu, on yıl önce Japonya'nın ünlü NHK televizyonunun çekimini gerçekleştirdiği "İpek Yolu" filmiyle dünyada üç milyar insana Türk Milletinin sahip olduğu bu geleneğin erişilmez sanat gücünü başarıyla yansıtır ve tanıtır. Çağrı, Aşıklık geleneğinin başlangıcından günümüze eksiksiz bir başarı dosyasıdır.

1976 yılından başlattığımız Mutfak, ocak, sofraya ve yemeklerimizle ilgili çalışmalarımız yurdumuzdan sonra dünya ölçüsünde büyük bir ilgiyle karşılandı. Dünya yemek kongrelerinin dördüncüsünü altı ay önce gerçekleştirdik. Dünya Yemek kongrelerinin ve araştırmalarının merkezi OXFORD Üniversitesi'dir. Nisan 1992 de Oxford Üniversitesi'nde yapılan uluslararası yemek kongresi dolayısıyla yayınlanan kitapta, yurdumuzda gerçekleştirdiğimiz kongrelerin dünya ölçüsünde Oxford'dan sonra ikinci sırada olduğu yazılıyordu. On yedi yıldanberi yurdumuzda yaptığımız yemekle ilgili yarışmalar, seminer ve sempozyumlar Çağrı sayfalarında yer alan yazılarla başladı, gelişti ve bu günkü gurur duyulacak bir sonuca ulaştı. Eylül 1992 de gerçekleştirdiğimiz "Dördüncü Milletlerarası Yemek Kongresi"nde iki sloganı ilim âlemine Çağrı kanalıyla duyurduk: "Kültürümüze Mutfaktan Giriş" ve "Yemek Güzel Sanatların Son Dalıdır".

Çağrı dünya bilim ve sanat âleminin aranan bilinen ve okunan bir dergisidir. Çağrı, kültür, sanat faaliyetlerimizin bir endam aynasıdır. Sanat faaliyetlerimizin yanısıra her yüz sayımızı inandığımız bir kültür varlığımızla isimlendirmek istedik.

Birincisi, On üçüncü yüz yıl Anadolu'su, Mevlana ve Yunus Emre gerçeği. İkincisi, Anadolu'nun güçlü ve isimsiz sanatçıların teşvik ve değerlendirilmesi. Üçüncüsü, Halk Edebiyatı, halk şairlerimiz, aşıklık geleneği... Dördüncüsü Tarih çağlardan günümüze muhteşem Türk Mutfağı.. Yeni çalışma konumuz olarak bu sayımızla birlikte gündeme bilgisayar çağını getiriyoruz. Bu sayımızda genç bilim adamlarımızın bilgisayarlı bir anlayış havası içinde sanata yaklaşımlarını okuyacaksınız. Çağrı'nın sayfalarını böylelikle yirmi birinci yüzyılın bu belirgin yeni düşünce ve duyarlılığına yaşama sevinci içinde açıyoruz.

Çağrı sizin derginizdir. Gücümüzü yakın ilginizden alıyoruz. Bu inançla, bu aşkla sizleri 500. sayımıza "Günaydın" diye rek çağırıyoruz.

Bu Sayıda...

Feyzi HALICI	Ferzan MERİÇ
Ayhan HÜNALP	Haldun M. ÖZAKTAŞ
Doç. Dr. Nilgün ÇELEBİ	Mustafa M. DAĞLI
Semih SERGEN	H. Fethi GÖZLER
Doç. Dr. Uğur HALICI	Halil KARABULUT
Adnan ARDAĞI	R. Sami HAMAMCIOĞLU
Bahar GÖKFULİZ	Ateş ÇINSAR
Varol AKMAN	M. Halistin KUKUL
Ahmet ÖZDEMİR	Melda ÖZATA
Şahinkaya DİL	M. Lütfi HODOĞLU
Yard. Doç. Dr. Cem SAY	Cevdet ASLANGÜL
Ord. Prof. Dr. Anna MASALA	Arif EREN
Hüseyin YURDABAK	Nihat AŞAR
Celal SILAY	Gaye GÖKER
Yard. Doç. Dr. Ethem ALPAYDIN	Ayla DERELİ
Kaya ÖZDEMİR	Ahmet Hamdi TANPINAR
Muzaffer UYGUNER	Yusuf MARDIN